

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

NOVEMBRE - DESEMBRE 2004

4,50€

842

JOAN MAYOL

Madagascar, economia i recursos naturals

JAUME CLADERA

Una mirada sobre l'actual moment turístic

FRANCESC PERELLÓ

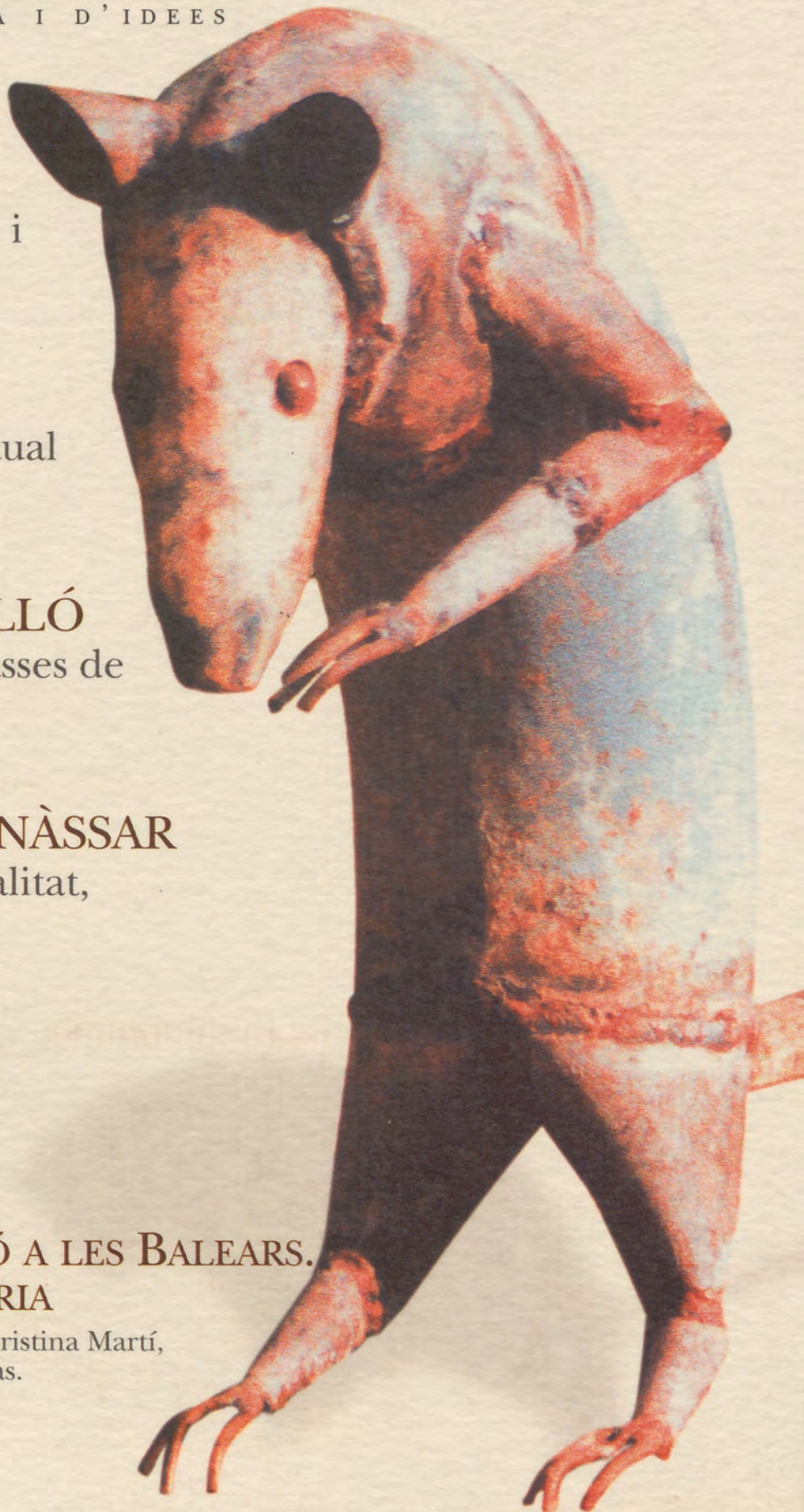
Pere Capellà a dues passes de la mort

BARTOMEU BENNÀSSAR

De laïcitat, confessionalitat, Església i Estat

**DOSSIER: L'EDUCACIÓ A LES BALEARS.
MIRADES A LA HISTÒRIA**

Bernat Sureda, Xavier Motilla, Cristina Martí,
Joan J. Burgués, Francesca Comas.

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

NÚMERO 842 · ANY LXXXIII
NOVEMBRE · DESEMBRE 2004
REVISTA BIMESTRAL

EDITA

L'espurna
edicions

DIRECTOR

Damià Pons i Pons

DIRECTOR EDITORIAL

Pere Fullana i Puigserver

CONSELLER DELEGAT

Gabriel Seguí Trobat

CONSELL DE DIRECCIÓ

Lleonard Muntaner i Mariano
Andreu Ramis i Puig-gros
Daniel Torres Consuegra

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle
Joan Arrom Nadal
Nadal Bernat i Salas
Francesc Bujosa i Homar
Rosa Maria Calafat Vila
Francesca Comas i Rubí
Josep Lliteras i Vidal
Gabriel Janer Manila
Bartomeu Martínez i Oliver
Antoni Mas i Forners
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Rosa Planas i Ferrer
Antoni Salamanca i Pericàs

REDACCIÓ, ADMINISTRACIÓ,
PUBLICITAT I SUBSCRIPCIONS
I DISTRIBUCIÓ

L'espurna edicions, s.l.
C/ Joan Bauçà, 33 - 1er
07007 Palma de Mallorca
Tel. 971 25 64 05
Fax: 971 25 61 39

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

Agustí Aguiló i Llofríu

DIRECCIÓ D'ART

Coc 33 Serveis Editorials

IL·LUSTRACIÓ DE LA COBERTA

Ferran Aguiló i Casabona

ESTAMPACIÓ I FOTOCOMPOSICIÓ

Gràfiques Mallorca
(Inca - Mallorca)

ISSN: 0211-092 X

Depòsit Legal: PM - 276 - 1958

AQUESTA ÉS UNA PUBLICACIÓ PLURAL QUE NO
COMPARTeix NECESSÀRIAMENT LES OPINIONS
EXPRESSADES EN ELS ARTICLES SIGNATS. L'OPINIÓ
DE LLUC S'EXPRESSA MITJANÇANT ELS EDITORIALS.

SUMARI

· Tauler de revistes	2
EDITORIAL	
· 25 anys de TVE a les Balears	3
D'ARA, DEL PAÍS I DEL MÓN	
· Joan Mayol: <i>Economia i recursos naturals a Madagascar</i> <i>Primera impressió</i>	4
DIÀLEGS	
· Joan Amer i Fernández: <i>Jaume Cladera i Cladera</i> <i>Una mirada sobre l'actual moment turístic</i>	9
TORRE DEL RAM	
· Rafael Crespi Ramis: <i>País, esport i consciència nacional</i>	12
· Tomeu Martí: <i>Els dèficits de l'anomenada Constitució Europea</i>	14
DOSSIER: L'EDUCACIÓ A LES BALEARS	
· Bernat Sureda Garcia i Xavier Motilla Salas: <i>Els llibres d'història de l'educació a les Balears (2000-2004)</i>	16
· Cristina Martí Úbeda: <i>Notes sobre l'activitat educativa i cultural</i> <i>de Baltasar Champsaur Sicília a Mallorca (1882-1911)</i>	19
· Joan J. Burgués Mestre: <i>Transició democràtica a les Illes Balears</i> <i>des de la revista Lluc. Un punt de vista educatiu (1974-1978)</i>	23
· Francesca Comas Rubí: <i>El Butlletí Informatiu</i> <i>d'Història de l'Educació (2002-2004)</i>	27
HISTORIA, CULTURA I SOCIETAT	
· Francesc Perelló: <i>Pere Capellà a dues passes de la mort</i> <i>Els dies anteriors i posteriors a l'estrena d'El rei Pepet (1954-1955)</i>	29
L'ESGLÉSIA NOSTRA	
· Bartomeu Bennàssar: <i>De laïcitat, confessionalitat, església i estat. Parlem-ne!</i> ...	32
EL LECTOR VIRTUAL	
· Miquel Bezares: <i>Mínims i Interminims</i>	34
CALENDARI TEATRAL	
· Joan Arrom Nadal: <i>2004: Notes d'un espectador teatral desidiós</i>	35
EL POEMA	
· Vicenç Llorca: <i>Per una poesia humanista</i>	38
A LA CIUTAT DELS LLIBRES	
· Onofre Rullan: <i>On brilla el sol. Encara...</i>	39
· Jordi Rourera i Peret: <i>Imparables. Una antologia</i>	41
· Pere Rosselló Bover: <i>La mirada darrere el vidre de Feliu Formosa</i>	43
· Maria Muntaner González: <i>La condició postmoderna</i> <i>Jean-François Lyotard</i>	45
· Gabriel Ensenyat Pujol: <i>Claroscurs. L'Església dels mallorquins</i>	47
NOTES DE LECTURA	
· Pere Rosselló Bover: <i>Llorenç Moyà Gilabert. Memòries literàries</i>	49
· Pere Antoni Pons: <i>Miquel Barceló. Quaderns d'Àfrica</i>	50
· Bernat Nadal: <i>Pere Rosselló. El temps llençat al pou</i>	50
MOSTRADOR	
· Novetats editorials	52
MOSTRADOR MÚSIQUES	
· Novetats musicals	57
ÍNDIX 2004	58

Els llibres d'història de l'educació a les Balears (2000-2004)

Bernat Sureda Garcia
Xavier Motilla Salas*

La historiografia educativa a les Illes Balears, que tingué precedents notables al començament del segle XX amb les obres de Rafel Ballester Castell (1904) i Jaume Pomar Fuster (1904), a Mallorca, i de Jaume Ferrer Aledo (1911-13), a Menorca, es va consolidar de manera especial a partir de la instauració dels estudis universitaris a les Balears, el 1967, i de la creació dels estudis complets de la llicenciatura de Pedagogia el 1976. La presentació de tesis doctorals sobre diversos aspectes de la nostra història educativa, la creació de grups de recerca en aquesta temàtica i la participació d'investigadors illencs en les Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans, que es feren a partir de 1977, i en la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, nascuda el 1979, impulsaren aquest camp de recerca.

A les Illes, al llarg d'aquest darrer quart del segle XX la historiografia educativa es va caracteritzar per l'acostament a la història general, el compromís amb la renovació dels mètodes de la ciència històrica i l'obertura a nous camps de la recerca. Durant aquells anys fou evident la influència de la història social de l'educació, que es decantava per l'estudi del fet educatiu en el marc del seu context social i per establir la relació dels esdeveniments educatius amb la resta de fenòmens històrics de cada època.

Pel que fa a la producció bibliogràfica en història de l'educació, al llarg d'aquests primers cinc anys del segle XXI es poden observar distintes tendències. En primer lloc, es constata un interès creixent per la recuperació de la memòria historicoeducativa que supera els estrictes cercles acadèmics i universitaris, i es manifes-

ta entre els col·lectius lligats a la docència, grups d'investigadors, com el col·lectiu Teranyines de Sant Joan, institucions d'estudis locals, com l'Institut Menorquí d'Estudis, associacions, com les ciutadellenques Cercle Artístic i Casino 17 de Gener, etc., que han donat lloc a monografies d'alt nivell. D'altra banda, s'han publicat també algunes obres de síntesi que han estat possibles gràcies a l'abundància de monografies que ja existeixen. Finalment, s'observa també que perviu l'interès per obrir nous camps i espais de recerca.

La recuperació de la memòria històrica de mestres i institucions

Són nombrosos els llibres publicats aquests primers cinc anys del segle XXI que estudien mestres, autors o institucions que han fet aportacions significatives a la nostra història educativa. Entre els llibres dedicats als educadors es poden destacar el de P. Alzina i M. Mantecón (2001), dedicat al pedagog i antropòleg menorquí Joan Comas Camps, que ocupà càrrecs de responsabilitat política durant la II República i es va haver d'exiliar a Mèxic, on fou catedràtic d'antropologia a la Universitat Autònoma de Mèxic. La tasca dels mestres renovadors ha merescut diversos llibres, com el del col·lectiu Teranyines de Sant Joan (2002) que ha estudiat la tasca de Josep Rosselló Ordines, o el de M. Coll (2000) dedicat al mestre de Santa Eugènia Gabriel Coll i Mullet, o el de M. Jaume (2001) que analitza la labor de Miquel Deyà Palerm a la seva escola de Consell entre 1930 i 1940. Altres obres han donat a conèixer les biografies i aportacions de personatges lligats a la política educativa, a la formació de mestres o a l'educació popular, com ara els treballs de F. Comas (2001) sobre

l'inspector del segle XIX Francesc Jaume Riutort, que tanta incidència tingué en la consolidació del sistema educatiu liberal a Mallorca; el de X. Motilla (2004) sobre l'actuació que en el camp de l'educació popular tingué al començament del segle XX el catedràtic de l'Institut de Maó José Pérez de Acevedo, un dels impulsors de l'Extensió Universitària menorquina i que formà part del grup d'intel·lectuals que creà l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó; el de F. Comas i M. I. Miró (2001) que dona a conèixer la important tasca desenvolupada per la professora de l'Escola Normal de Palma Rosa Roig; o l'estudi biogràfic que ens va oferir J. M. Llauredor (2003) sobre la figura del que fou rector de la Universitat de les Illes Balears, Nadal Batle.

A la divulgació del pensament pedagògic d'autors illencs, hi han contribuït algunes antologies, com la d'I. Vilafranca (2002), que ens acostava al pensament de Joan Benejam i Vives, un dels mestres i pensadors més importants de l'educació menorquina, precursor de la renovació educativa illenca del segle XX, o la que M. Bernal i F. Comas (2001) dedicaren a Margalida Comas, una de les capdavanteres en la defensa de la coeducació i en la renovació de l'ensenyament de les ciències en el primer terç del segle XX. Sobre el pensament i l'activitat de Joan Benejam cal esmentar també l'obra col·lectiva que dedicà a aquest mestre i pedagog el Cercle Artístic de Ciutadella (2001), amb aportacions de J. F. López Casasnovas, d'I. Vilafranca, de G. Julià, de P. Alzina, de M.À. Limón o d'À. Mifsud.

Algunes institucions d'ampli abast educatiu i social han estat també objecte d'estudis monogràfics. Cal destacar en aquest apartat el llibre *Sant Josep Obrer (1951-1997)*, una crònica d'aquest centre escrita per S. Arrom (2004), que en fou l'inspirador i el director, completada amb una àmplia documentació gràfica, i que tracta no tan sols de la història del col·legi sinó també de tota l'activitat educativa que en el camp escolar, del lleure, dels joves i de l'esport s'ha desenvolupat fins a l'actualitat entorn de la parròquia de Sant Josep Obrer de Palma. Altres estudis dedicats a institucions educatives són el que va publicar M. González (2002), dedicat al col·legi públic Verge del Carme de Maó, o el de M. Miralles (2002) dedicat al Col·legi Beat Ramon Llull d'Inca. Al coneixement de la tasca desenvolupada en el camp de l'educació femenina a Mallorca per les congregacions religioses, hi ha contribuït el llibre de P. Fullana (2003) dedicat a l'estudi de la història de la Congregació de les Filles de la Misericòrdia, des de mitjan del segle XIX fins a 1921.

En aquest apartat d'estudis sobre institucions, s'hi ha d'incloure també el llibre de M. L. Canut i J. L. Amorós (2000), publicat per l'Escola Universitària Alberta Giménez, en col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears i l'Institut d'Estudis Menorquins, i que és una aproximació a la història de l'Escola Normal femenina de mestres des de la seva creació fins a la conversió en un centre estatal. Amb abundant documentació gràfica, l'obra de M. L. Canut i J. L. Amorós dedica molta atenció als llibres que formaren part de la biblioteca del centre i que donen a conèixer les influències pedagògiques que va tenir aquesta institució a l'època estudiada.

Les obres globals sobre la història de l'educació de les Illes Balears

La bibliografia d'història de l'educació d'aquests darrers cinc anys inclou algunes visions de conjunt que s'han pogut fer gràcies als nombrosos estudis monogràfics que s'han anat publicat al llarg de més d'un quart de segle sobre diversos aspectes del nostre passat educatiu. En aquest apartat es pot fer referència al llibre publicat per B. Sureda (2000), a la col·lecció *Quaderns d'Història Contemporània de les Balears*, de l'editorial Documenta Balear, amb el títol de *L'educació a les Balears en el*

segle XX, que és una continuació del publicat el 1998 sobre l'educació a les Illes al segle XIX. L'obra ofereix en poques pàgines els trets fonamentals que han marcat l'evolució de l'educació a les Balears en el segle XX, tant en el seu vessant escolar com en el que es dona fora de l'escola. El llibre analitza les característiques de la modernització educativa del primer terç del segle XX, amb el desenvolupament d'un pensament pedagògic innovador que va tenir com a representants més destacats mestres com ara Miquel Porcel, Gabriel Comas, Joan Benejam o Joaquim Gadea, i professors de secundària com Rafel Ballester, i que va ser impulsat per l'inspector Joan Capó i rebé el suport d'altres professionals, com l'arquitecte escolar Guillem Fortesa, o de polítics, com Gabriel Alomar i Emili Darder. A l'obra s'analitza també la incidència que tingué en l'educació de les Illes la II República i les resistències que la política educativa republicana trobà entre els sectors conservadors i clericals. L'obra continua analitzant el trencament del procés de modernització educativa que es va produir amb la victòria de les tropes franquistes i els intents de controlar l'educació escolar i la formació dels joves d'acord amb la ideologia del nou règim. Finalment es revisen les forces renovadores emergents que es donen al final de l'època franquista tant en el camp escolar com en el dels moviments juvenils i en l'educació del lleure.

Fruit de la col·laboració entre investigadors de les universitats de Barcelona, València, Girona i les Illes Balears es va publicar l'any 2002 l'obra *Tradició i renovació pedagògica 1898-1939. Història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, editada conjuntament per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Abadia de Montserrat, i de la qual són autors J. González-Agàpito, S. Marquès, A. Mayor-domo i B. Sureda. El llibre ofereix un estudi comparat de l'evolució del pensament i dels esdeveniments educatius que es donen als distints territoris de parla catalana en el període estudiat, que coincideix amb una època de renovació i de profundes transformacions. Cal destacar la importància que dedica l'obra a l'educació fora de l'escola—educació popular, familiar, moviments juvenils, etc.—, temes que no sempre han tingut l'atenció que mereixen en la història de l'educació. Més centrada en el nivell d'ensenyament secundari, però

també amb referències al conjunt del sistema educatiu eivissenc, és l'obra de M. N. Garcia (2000), que recull la tesi doctoral de l'autora i que ens dona una visió dels orígens del sistema educatiu liberal a les Pitiüses, la qual suposa un aportació fonamental per completar el panorama de la història educativa de les Illes Balears. Finalment, l'obra d'I. Martín Jiménez (2000) ens ofereix també una visió de conjunt de l'evolució del sistema escolar menorquí tot aportant dades fins llavors poc conegudes.

Els nous camps d'estudi

Com en èpoques anteriors, també en aquests darrers cinc anys s'ha demostrat l'interès de la investigació historicoeducativa il·lenca per abordar nous camps d'estudi. Aquesta orientació s'ha manifestat en diverses obres que aporten informació sobre els processos de socialització i l'associacionisme cívic i cultural, així com dels aspectes educatius de les organitzacions juvenils. En aquest apartat es pot fer referència als treballs de M. Santana (2002) sobre mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca, entre 1868 i 1936, que mostra la incidència que en el camp de l'educació social varen tenir aquestes associacions o el de X. Motilla (2004), que tot i no ser l'objecte central del seu estudi aporta àmplies referències a l'associacionisme i l'educatiu social i popular menorquina; així com també l'obra de P. Alzina i F. Carreres (2002) sobre el Casino 17 de Gener de Ciutadella.

L'obra *Els joves a l'època contemporània*, coordinada per S. Serra i B. Sureda, recull les ponències i comunicacions de les XXI Jornades d'Estudis Històrics Locals de l'Institut d'Estudis Balearics i inclou aportacions sobre els models educatius de l'ampli moviment d'associacionisme juvenil que s'ha donat a les Illes a l'època contemporània. A més, el llibre de J. A. Cañabate (2004) suposa una molt treballada i rigorosa aproximació a la política juvenil del règim franquista i és clau per entendre el model educatiu i de socialització d'aquestes organitzacions. La monografia de J. Serra *Documents sobre el magisteri nacional a Menorca arran de l'ocupació de l'illa per les tropes franquistes (1939)*, publicada l'any 2002 per l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears, ha aportat noves dades per al coneixement de la repressió franquista que patí el magisteri després de la Guerra Civil. Finalment, i com un exemple interessant de recuperació de la memòria històrica en l'àmbit de l'educació fora de l'escola, cal esmentar el llibre i CD publicat per l'Agrupament Escolta i Guiatge de Sant Josep Obrer que recull una crònica dels quaranta anys d'aquest agrupament i una recopilació de material fotogràfic que abasta dels anys setanta fins al 2001.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALZINA SEGUÍ, P.; CARRERAS JAUME, F. (2002): *El Casino 17 de Gener: una part de la nostra història*. Ciutadella de Menorca: Casino 17 de Gener.
- ALZINA SEGUÍ, P.; MANTECÓN, M. (2001): *Joan Comas Camps, de pedagog a antropòleg*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, Consell Insular de Menorca [Cova de Pala, 16].
- ARROM COLL, S. (2004): *Sant Josep Obrer (1951-1997). 46 anys d'il·lusions i de treballs*. Palma: Fundació Col·legi Sant Josep Obrer-Corpus Christi.
- BALLESTER CASTELL, R. (1904): *Bosquejo històric sobre la Instrucció Pública en Mallorca*. Palma: Est. Tipogràfic de Francisco Soler y Prats.
- CANUT, M.L.; AMORÓS, J.L. (2000): *Maestras y libros, 1850-1912. La primera normal femenina de Baleares*. Palma de Mallorca-Maó: Universitat de les Illes Balears, Institut Menorquí d'Estudis.
- CANABATE VECINA, J. A. (2004): *Les organitzacions juvenils del règim franquista (1937-1960)*. Palma de Mallorca: Edicions Documenta Balear.
- COL·LECTIU TERANYINES (2002): *Josep Rosselló Ordines (1882-1966). Pedagogia innovadora, curiositat científica, creació artística*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines [Monografies santjoaneres, 12].
- COLL CANYELLES, M. (2000): *Gabriel Coll i Mulet, "Mestre Guillemet"*. Santa Eugènia: Ajuntament de Santa Eugènia.
- COMAS RUBÍ, F. (2001): *La consolidació del sistema educatiu liberal a Mallorca. L'aportació de Francesc Jaume Riutort i Feliu (1812-1885)*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- COMAS RUBÍ, F.; MIRÓ MONTOLIU, M.I. (2001): *Rosa Roig, biografia d'una pedagoga*. Palma de Mallorca: Documenta Balear.
- COMAS, M. [Edició de José M. Bernal Martínez i Francesca Comas Rubí] (2001): *Escritos sobre ciencia, género y educación*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- FERRER ALEDO, J. (1911-13): *La enseñanza superior en Mahón*. Maó: Ateneu Científic, Literari i Artística [Separata de la *Revista de Menorca*].
- FULLANA PUIGSERVER, P. (2003): *Història de la Congregació de les Filles de la Misericòrdia (1856-1921)*. Volum I. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner Editor.
- GARCIA FERRER, M.N. (2000): *Historia de la educación en la Ibiza contemporánea. Orígenes de la segunda enseñanza y las primera manifestaciones de carácter burgués en la isla*. Eivissa: Edicions Can Sifre [Victor Books, 8].
- GONZÁLEZ GÁLVEZ, M. (2002): *De Davall Sa Plaça a Mare de Déu del Carme. Una visió personal del Colegio Público "Virgen del Carmen"*. Maó: Editorial Menorca SA.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J.; MARQUÈS, S.; MAYORDOMO, A.; SUREDA, B. (2002): *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939. Història de l'educació*. Catalunya, Illes Balears, País Valencià. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JAUME CAMPANER, M. (2001): *Freinet a Mallorca. Miquel Deyà Palerm i l'escola de Consell (1930-1940)*. Palma de Mallorca: Edicions Leonard Muntaner.
- LLAURADÓ, J.M. (2003): *Els anys incomplets. Biografia pública de Nadal Batle (1945-1997)*. Palma: Edicions Documenta Balear.
- MARTÍN JIMÉNEZ, I. (2000): *El sistema educatiu a Menorca (1800-1939). Una visió estructural*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis.
- MIRALLES GILI, M. (2002): *Col·legi Beat Ramon Llull: educació, història i societat*. Palma de Mallorca: Documenta Balear.
- MOTILLA SALAS, X. (2004): *Regeneracionisme i educació popular a Menorca. La contribució de José Pérez de Acevedo (1903-1917)*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis, [Cova de Pala, 18].
- PALMER MARQUÈS, F.J. (2002): *Apuntes de historia de las enseñanzas náuticas en Mallorca (1802-2002)*. Palma de Mallorca: Imprenta Politécnica (amb el suport del Ministeri de Treball i Assumptes Socials i de l'Institut Social de la Marina).
- POMAR FUSTER, J. (1904): *Ensayo histórico sobre el desarrollo de la Instrucción Pública en Mallorca*. Palma: Estudio Tipográfico de Fco. Soler.
- SANTANA MORRO, M. (2002): *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*. Palma de Mallorca: Edicions Cort [Col·lecció Els Ullals, 8].
- SERRA BARCELÓ, J. (2002): *Documents sobre el magisteri nacional a Menorca arran de l'ocupació de l'illa per les tropes franquistes (1939)*. Inca: Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears, Conselleria d'Educació i Cultura [Quaderns d'Història de l'Educació de les Illes Balears, Seqüència 1].
- SERRA BUSQUETS, S.; SUREDA GARCIA, B. (2003): *Els joves a l'època contemporània*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics.
- SUREDA GARCIA, B. (2000): *L'educació a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta Balear, Quaderns d'història contemporània de les Balears, 25.
- VILAFRANCA MANGUÁN, I. (2002): *Mestre Joan Benejam Vives. Antologia d'un compromís pedagògic*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis [Col·lecció Capcer, 16].

* Grup d'Estudis d'Història de l'Educació. Universitat de les Illes Balears